

СУТНІСТЬ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РІЗНИХ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМАХ

Постановка проблеми. У всі часи існування школи проблема організації пізнавальної діяльності учнів була однією із актуальних. Формування творчої активності і ініціативи підрастаючого покоління відбувається протягом життя і діяльності людини – спочатку в дошкільному закладі, загальноосвітній школі, а потім – в професійній діяльності.

Як відомо кординальною проблемою, що виражає сутність формування особистості, є діяльність. Потенційні можливості якої для розвитку людини дуже великі, а багатство діяльності, як стверджують філософи, невичерпне. Вони розглядали діяльність як основу та принцип формування усієї людської культури.

Проблема діяльності не перестає цікавити філософів, соціологів, психологів, педагогів та фахівців інших наук, оскільки, „діяльність, як зауважує Г.І. Щукіна, - це джерело появи людини, основа всього її життя, становлення її як особистості” [7, с.48]. Дослідження дефініції поняття „діяльності” показало, що в різних джерелах його трактування дається по-різному, оскільки у різні часи по-різному усвідомлювалася проблема діяльності людини філософами, соціологами, психологами і педагогами. Найбільш ґрунтовну раціоналістичну концепцію діяльності здійснив Гегель, який трактував діяльність з позиції об’єктивного ідеалізму. Головну роль він відводить духовній діяльності та її вищій формі – самосвідомості.

Разом з тим значна частина філософів (С.К’єркегор, А.Камю, К.Ясперс та ін.) трактувала діяльність дещо в іншому плані. Так, С.К’єркегор розумовому началу людині протиставив волю, а діяльності – життя; представники екзистенціалізму (Ж.П.Сартр, А.Камю,

К.Ясперс) на місце розумового цілепокладання (діяльності) ставили потяг і переживання; Т.Парсонс трансформував ідею діяльності в концепцію соціальної дії, де опорою є цінність настанови й орієнтації, мотиви, сподівання, вимогливість тощо.

Метою статті є розкриття сутності пізнавальної діяльності учнів в різних дидактичних системах.

Аналіз публікацій. Протягом останніх трьохсот років виникло багато різних дидактичних систем. Зауважимо, що термін "дидактика" вперше з'явився у назві головного твору Я.А.Коменського – "Велика дидактика", яка являє собою універсальне мистецтво "навчання всьому і всім". Великий педагог був переконаний, що саме самостійна діяльність має велике значення для становлення людини. Він вважав, що розум є "дзеркалом речей", рука – "спадкоємцем речей", а язик – їх "перекладом", тобто від розуму відбувається мислення, від руки – робота, від язика – мова. Ці три здібності людини і є основою, рушійною силою людської діяльності. На нашу думку, цей висновок, зроблений Я.А.Коменським залишається і сьогодні справедливим.

Педагогічна думка Ж.Ж.Руссо продовжувала погляди Я.А.Коменського. Як і Я.А.Коменський він відстоював право людини на освіту, право дитини на активність і вільний розвиток. Погляди Ж.Ж.Руссо певним чином вплинули на другого великого дидакта І.Песталоцці, який вважав, що всі виховні дії повинні ґрунтуватися на відповідних рівнях розвитку сил дітей. На думку І.Песталоцці, мета навчання складається з активізації і розвитку самостійного мислення у дітей. Великою його заслугою є звернення уваги до ролі діяльності в процесі шкільного навчання, пізнання оточуючого середовища через практичну діяльність, зокрема, спостереження, вимірювання, виготовлення предметів тощо.

Дидактична система І.Гербарта заснована на теорії виховуючого навчання (теорія формальних ступенів). Це: 1- ясність, 2 – асоціація, 3 – системи, 4 – метод. Ясність передбачала поступове просування вперед із затримкою на кожній незрозумілій частині до тих пір, поки учень зрозуміє зміст навчального матеріалу.

В XIX столітті польський педагог і психолог Я.В.Давід продовжив

традиції І.Песталоцці та І.Гербарта. І, як зауважує В.Оконь, Я.В.Давід першим у світовій дидактиці висунув вимогу, що "навчання повинні ґрунтуватися на чуттєвому і інтелектуальному пізнанні, а також практичній діяльності" [4, с.46]. У своїй дидактичній системі Джон Дьюї пропонує з'єднати пізнання і діяльність. Його система передбачала відкриття дітьми нових істин за допомогою методу експерименту шляхом подолання п'яти послідовних ступенів. На нашу думку, дана система досить повно відображає принципи нового виховання, коли свобода дітей поєднується з піклуванням про розвиток дітей та залучення їх до різноманітної творчої діяльності.

В середині ХХ століття значного успіху одержала система створена психологом і педагогом П.Я.Гальперініним, яка передбачала етапне формування розумової діяльності. Причому, будь-якій новій дії повинна передувати відповідна зовнішня діяльність.

Класичні педагогічні системи С.Т.Шацького, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського та власний практичний досвід переконливо доводять, що "трудова діяльність підростаючого покоління є фундаментальним, основним видом діяльності... трудову діяльність дитини не може замінити і витіснити гра, незважаючи на те, що вона займає значну частину часу дошкільника" [7, с.54].

А.С.Макаренко переконливо довів і всебічно сфундував концепцію виховуючого колективу, пронизану гуманістичними ідеями. Його система перспективних ліній, методика паралельної дії спрямовані на те, щоб сформувати потребу у постійному русі вперед, іншими словами – потребу в діяльності. Послідовником розвитку ідей А.С.Макаренка був В.О.Сухомлинський, який свою педагогічну систему побудував на основі забезпечення творчого саморозвитку особистості школяра в колективі, він "реалізував вдалу спробу побудови цілісного педагогічного процесу як єдності навчання і ідейного життя вихованців, активної взаємодії колективу учнів з педагогічним колективом" [5, с.213-214]. В основу своєї педагогічної системи В.О.Сухомлинський поклав ідею спрямованості розвитку у дитини суб'єктної позиції. На думку В.О.Сухомлинського, вдосконаленню способів пізнавальної діяльності учнів повинно сприяти поєднання ін-

телектуального і творчого в трудовому процесі. Руки повинні збуджувати думку, зауважував В.О.Сухомлинський, а якщо такого поєднання не буде, якщо думка не пробудиться до життя в роки дитинства, то вона не проснеться ніколи. Дійсно, трудова діяльність більше, ніж інші види діяльності сприяє становленню особистості учня на основі його самостійних трудових дій. Головним принципом науковець в своїй системі вважає управління процесом навчання, яке він розуміє значно ширше, ніж інш, вважаючи його "головною формою діяльності" учнівської молоді.

Розкриваючи сутність і структуру людської діяльності, Г.Васянович робить висновок, що суспільство являє собою історичний процес людської діяльності, й передусім матеріально-виробничої.

Як бачимо підходи до трактування діяльності у різних філософів різні, проте, як зауважує Г.Васянович, соціальність пов'язується саме з діяльністю, яка розглядається як засіб, умова, рушійна сила й основне джерело формування соціальності. Так у філософському словнику діяльність -- це „поняття, що характеризує функцію суб'єкта в процесі його взаємодії з об'єктом” [6, с.122]. В „Українському педагогічному словнику” С.У.Гончаренко визначає діяльність як „спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в діяльність зміни” [1, с.98].

В психологічному словнику А.В.Петровського визначається, що „діяльність – це динамічна система взаємодій суб'єкту з оточуючим світом, в процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним відношень в предметній діяльності” [2, с.84].

А.Н.Леонтьєв визначає діяльність так: „діяльність – це не реакція і не сукупність реакцій, а система, яка має будову, свої внутрішні переходи і перетворення, свій розвиток” [3, с.109]. Діяльність, яка пов'язує суб'єкта з оточуючим світом була зроблена А.Н.Леонтьєвим предметом психології.

В іншій концепції центром діяльності є суб'єкт - об'єктні відносини (С.Л.Рубінштейн, Б.Г.Ананєв, М.С.Каган та ін.). В цій концепції актуалізується твердження, що в процесі людської діяльності відбувається обмін діяльностями, оскільки суспільна природа діяльності пов'язана

із впливом людей один на одного.

Висновок. Дидактичні системи характеризуються внутрішньою цілісністю структур, єдністю цілей, організаційних принципів, змісту, форм і методів навчання. Діяльність – це взаємодія суб'єкта з об'єктом, в процесі якої об'єкт змінює свій зовнішній або внутрішній стан і яка є рушійною силою і способом існування людського життя

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.-К.:Либідь, 1997.-373с.
2. Краткий психологический словарь /Под ред. А.В.Петровского.-М. Политиздат, 1985.-431 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность.-М.: Политиздат, 1975.-304с.
4. Оконь В. Введение в общую дидактику.-М.: Высшая школа, 1990 - 382с.
5. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И. Педагогика.-М.: Школа-Пресс, 1998.- 512 с.
6. Философский словарь /Под ред. М.М.Розенталя.-М. Политическая л-ра, 1963.-544 с.
7. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся.- М.: Педагогика, 1988.- 203 с.